

ZİHİN ENGELLİLERİN EĞİTİMİNDE ANNE BABA KATILIMI

Zihin engellilerin eğitiminde anne-baba katılımı, anne babaların çocuklarının eğitimine destek olmaları bağlamında ele alınmaktadır (Cavkaytar, 2000). Bu destek sürecine ailelerin etkin olarak katılmaları ise onların aile eğitimi uygulamaları kapsamında eğitilmeleriyle mümkündür.

Son yıllarda anne babaları çocuklarının ilk ve sürekli öğretmenleri olarak gören yaklaşımların etkisiyle (Heward, 1996) anne-babaların engelli çocuklarının eğitim programlarına katılmalarına verilen önem giderek artmış ve aile-uzman işbirliğinin sağlanmasının çocuğun eğitimindeki başarıyı olumlu yönde etkileyeceği görüşü yaygın olarak benimsenmeye başlanmıştır.

Anne babaların güçlü birer pekiştirme aracı olmaları, çocuklarını diğer insanlardan daha iyi tanımaları ve çocuklarına bir uzmandan daha fazla zaman ayırabilecek olmaları, okulda öğrenilen becerilerin evde anne babalar tarafından geliştirilmesinin öğrenilenlerin etkililiğini arttırması, anne-babaların engelli çocuklarına eğitici olmalarını destekleyebilecek görüşler olarak kabul edilmektedir (Turnbull, 1984). Bu görüşten hareketle anne-babaların çocuğun eğitimine rolünü alması ile eğitimde okul-ev paralellliği sağlanacak, böylece çocuk okul, merkez veya klinik ortamda öğrendiği becerileri farklı ortamlara genelleyecek, öğrenme hızlanacaktır (Sucuoğlu ve diğ. 1993). Engelli çocuk birçok beceriyi anne-baba katılımıyla daha hızlı kazanmakta, farklı ortamlara genelledebilmekte, böylece kazanılan beceriler daha kalıcı olmaktadır (Cunningham, 1985). Bunların yanısıra anne babaların engelli çocuklarının eğitimine eğitici/öğretici olarak katılmaları; anne, baba, engelli çocuk ve diğer kardeşler açısından çok yararlı olmaktadır (Akkök, 1984; Baker, 1984; Cane ve diğ. 1985; Leyser, 1988). Anne babalar, çocuklarının gelişimine katkıda buldukları için duygusal olarak rahatlamakta, çocuklarına karşı daha olumlu duygular geliştirebilmekte, kendilerini daha yeterli hissetmekte ve anne-baba-çocuk etkileşimi gelişebilmektedir (Bettison, 1982; Goldstein ve diğ. 1979; Kravetz, 1990; Leyser, 1988). Zihin engellilerin eğitiminde anne baba katılımının aileye ve çocuğa kazandırdığı olumlu etkenler aile eğitimi programlarının önemini arttırmakta aile eğitim programlarının geliştirilmesi, uygulanması ve yaygınlaştırmasının gerekliliğini gündeme getirmektedir.

AİLE EĞİTİMİ PROGRAMLARI

Aile eğitiminin amacı, anne-babaları, anne-babalık ile ilgili olarak bilgilendirmek, bilinçlendirmek ve beceri sahibi yapmaktır (Şulz, 1987). Bu amaç doğrultusunda anne-babaların ve çocuğun gereksinimlerine uygun hizmetlerin geliştirilmesine yönelik aile eğitimi programları düzenlenmektedir (Kroth ve Edge, 1997; Schulz, 1987; Turnbull, 1984).

Aile eğitimi programları, ev merkezli, okul merkezli, ev/okul merkezli ve uzaktan eğitim şeklinde düzenlenebilmektedir. Genel olarak, anne-babayı anne-baba olarak eğitmeyi, anne-babayı çocuğuna öğretici olarak yetiştirmeyi ve anne-babaları gönüllüler olarak eğitmeyi amaçlayan programlar bulunmaktadır (Schulz, 1987; Turnbull, 1984).

Anne-babayı anne baba olarak eğitmeyi amaçlayan programlarda, anne-babaların çocuklarının özüne uyum süreci, çocuğun sosyalleşmesi, kardeşlerle ilişkileri, vasilik ve yasal işlemlerle ilgili bilgi, destek ve kaynak sağlanmaktadır.

Anne-babayı çocuğuna öğretici olarak yetiştirmeyi amaçlayan programlarda, anne-babalara, çocuk yetiştirme yaklaşımları, çocuğun dil, sosyal ve duygusal gelişimine katkıda bulunma, çocuğuna çeşitli davranış ve bağımsız yaşam becerilerini kazandırmaya ilişkin yeterlilikler kazandırılmaktadır.

Anne-babayı gönüllüler olarak eğitmeyi amaçlayan programlarda, anne-babalar yasal savunuculuk, çocuğun eğitimi ile ilgili uzman, toplumsal kuruluşlar ve ekonomik kaynaklar bulma konularında gönüllü bireyler olarak eğitilmektedir (Cavkaytar, 1999).

Engelli çocukların anne-babalarıyla yapılan aile eğitimi çalışmaları, bireysel ve grup çalışması şeklinde yürütülebilmektedir. Bireysel eğitim programlarında eğitimci, bir anne baba ile birlikte olmakta, eğitim anne babanın gereksinimleri temel alınarak sürdürülmektedir (Curningham* 1985). Benzer özellik ve benzer gereksinimleri olan anne-babalarla yürütülen grup çalışmalarında ise grubun gereksinimleri konu olarak ele alınmakta, anne-babalar birbirleriyle etkileşime girmekte, çocukları ile ilgili deneyimleri paylaşmaktadırlar. Bu çalışmalar genellikle 6-12 hafta günde 1-1,5 saatlik toplantılarla sürdürülmektedir (Sucuoğlu ve diğ. 1993).

Aile eğitimi programı uygulamalarında çeşitli yazılı materyaller ağırlıklı olarak yer almaktadır. Çocuğun gelişim alanlarıyla ilgili becerilerin öğretilmesini içeren eğitim kitapları ile programın bir parçası olarak geliştirilen el kitapları en yaygın kullanılan yazılı materyallerdir. Uygulamalarda, yazılı materyallerin yanısıra video kasetlerinin de yaygın olarak kullanıldığı görülmektedir (Akkök ve Sucuoğlu, 1991; O'Dell ve diğ. 1982; Sucuoğlu, 1997).

Eğitim programlarına katılan anne-babaların gereksinimlerine göre belirlenen konularda, "ders verme" şeklinde bilgi aktarılmakta, anlatılan konu üzerinde tartışılmakta, sorulara cevap verilmektedir. Ancak bunların yeterli olmadığı durumlarda konu ile ilgili model olma, rol yapma, prova etme, anne-babaların çocuklarıyla çalışmalarını sağlama ve bu çalışmalarla ilgili geri bildirim verme teknikleri "ders verme"nin yanısıra kullanılmaktadır (Flanagan ve diğ. 1979 ;O'Dell, 1982).

Aile eğitimine yönelik birçok araştırmada anne-babaların birçok beceriyi çocuklarına öğretebileceklerine ve çocuklarının eğitimine katılabileceklerine ilişkin bulgulara rastlanılmaktadır.

Akkök (1984), ailelerin davranışsal yaklaşıma dayalı aile rehberliği programına katılmalarının, öğretilbilir düzeydeki çocukların özbakım becerilerinin geliştirilmesine katkısı ve bu programın anne-babaların çocuklarına karşı tutumlarına etkisini belirlemek amacıyla bir araştırma gerçekleştirmiştir. Bu çalışmada haftalık toplantılar düzenlemiş, toplantılarda ailelere özbakım becerilerinin öğretimine ilişkin bilgi vermiş, ev ziyareti ve telefon görüşmeleriyle programı sürdürmüştür. Araştırma sonunda, aile rehberliği uygulamalarının, öğretilbilir çocukların özbakım becerilerinin gelişimine katkısı olduğunu ve deneme grubundaki çocukların kontrol grubundaki çocuklara göre özbakım becerileri açısından daha ileri düzeyde olduklarını bulmuştur.

Sucuoğlu, Kanık, Küçüker (1994), Özel Eğitimde Anne-Baba Programları adlı çalışmalarında davranışçı yaklaşımı esas alan anne-baba eğitimi programı hazırlamışlardır. Uygulamaya zihin engelli çocuğa sahip anne-babalar katılmıştır. Program grup çalışması şeklinde yürütülmüş, anne-baba rehberliği el kitabı, ve video kasetleri ile desteklenmiştir. Çalışma sonunda anne-babaların programdan yararlandıkları, kazandıkları bilgileri günlük yaşama uyguladıklarının anlaşıldığı belirtilmektedir.

Sucuoğlu ve Kuloğlu (1992), "Otistik Çocuklara Bağımsız Yaşam Becerileri Kazandırılması" konulu araştırmalarında birinci aşamada, 13 yaşındaki üç otistik çocuğa çeşitli bağımsız yaşam becerilerini okul ortamında davranış değiştirme tekniklerini kullanarak öğretmişler, ikinci aşamada annelerin eğitime katılmaları ile bu becerilerin ev ortamında genellenmesi sağlanmıştır. Araştırma sonucunda çocukların okulda öğrendikleri becerileri ev ortamında genelleyebildikleri ve annelerin eğitimci rolünde başarılı oldukları gözlenmiştir.

Vuran (1997), "Zihin Engelli Çocuk Annelerine Ödüllendirme ve Eleştirmemenin Kazandırılmasında Bilgilendirme Dönüt Verme, Dönüt verme ve Ödüllendirmenin Etkililiği" Araştırma sonucunda bilgilendirme, dönüt verme, dönüt verme ile ödüllerin birlikte kullanıldığı eğitim süresince annelerin ödül kullanma ve artma, eleştiri sıklığında azalma, çocukların ise uygun plan davranışlarında artma ve uygun olmayan davranışlarında azalma gözlenmiştir.

Cavkaytar (1999), "Zihin Engellilere Özbakım ve Ev İçi Becerilerinin öğretiminde Bir Aile Eğitim Programının Etkililiği" adlı araştırmasında bir aile eğitimi programı geliştirerek etkililiğini sınamıştır. Araştırmada aile eğitimi programını tamamlayan annelerin gerçekleştirdiği

öğretim çalışmalarının çocuklarına özbakım ve ev içi becerilerini öğretmede etkili olduğu sonucu ortaya çıkmıştır.

Cavkaytar (1998), "Anne ve Sınıf Öğretmenlerinin Birlikte Eğitiminin Zihin Engelli Çocukların Özbakım ve Ev İçi Becerilerini Öğrenmelerine Katkısı" adlı çalışmasında anne ve sınıf öğretmenlerinin birlikte eğitildiği öz bakım ve ev içi becerilerinin öğretimi programını tamamlayan annelerin yaptığı çalışmaların zihin engelli çocukların özbakım ve ev içi becerilerini öğrenmelerine katkısı olduğu belirlenmiştir.

Özen (1999), gelişimsel geriliği olan çocuk annelerine sağlanan, çocuklarının davranış ya da öğrenme soranları için bir eğitim uzmanıyla ilk kez görüşürken, gerekli etkili iletişim becerilerinin öğretimi uygulamasının etkisini sınamıştır. Annelere etkili iletişim becerileri kazandırmaya yönelik yapılan öğretim sonucunda, tüm annelerin etkili iletişim davranışını oluşturan becerileri kazandıkları ve araştırma için belirlenen ölçütleri karşıladıkları görülmüştür.

Tekin (2000), zihin engelli çocuklara kardeşleri aracılığıyla sunulan dört saniye bekleme süreli öğretimin ve eş zamanlı ipucuyla öğretimin etkililiklerinin ve verimliliklerini karşılaştırmak amacıyla bir araştırma gerçekleştirmiştir. Elde edilen bulgular, zihin engelli kardeşlerine öğretim yapan kardeşlerin her iki öğretim yöntemini oldukça yüksek düzeyde güvenilir olarak kullandıklarını göstermiştir.

Birkan (2001), "Küçük Adımlar Kursu'nun Gelişim Geriliği Olan Çocuğa Sahip Annelerin Küçük Adımlar'ı Uygulama Becerilerini Kazanmalarına Etkisi" adlı araştırmasında her annenin Küçük Adımlar'ı uygulama becerilerini %100 düzeyinde sergilediklerini saptamıştır. İzleme çalışmalarında ise annelerin öğrendikleri becerileri sürdürdükleri sonucuna varılmıştır.

Kırcaali-İftar, Uzuner, Batu, Vuran, Ergenekon, 2001 yılında "Küçük Adımlar Gelişimsel Geriliği Olan Çocuklara Yönelik Erken Eğitim Programı Eskişehir Uygulaması'nın Aile Rehberi Görüşlerine Dayalı Olarak Değerlendirilmesi" adlı araştırmalarında program uygulamasını, programa katılan aile rehberlerinin bakış açısıyla değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Araştırma sonucunda program uygulamasına katılan aile rehberlerinin; programın aileler, çocuklar ve aile rehberlerinin üzerinde pek çok olumlu etkisi olduğu görüşünde olduklarını göstermiştir.

Yapılan araştırmalarda da görüldüğü gibi anne-babalar, engelli çocuklarının eğitimiyle ilgili olarak kendilerine sunulan eğitim hizmetlerinden faydalanabilmekte, çocuklarına öğretici olabilmektedirler. Özellikle anne-babaların çocuklarının bağımsız yaşam becerilerinin içinde yer alan özbakım becerilerini ev ortamında öğretebilecek nitelikte olması; ya da okul ortamında öğretilen becerilerin ev ortamına genelleştirilebilmesini sağlaması zihin engelli çocukların eğitim amaçlarının gerçekleştirilmesini kolaylaştıracaktır (Elksnin ve Elksnin, 1990). Bu becerilerin başlangıcında ise zihin engelli çocuğun eğitim ortamlarından yararlanmasını kolaylaştıran tuvalet becerileri gelmektedir.